

แบบบาลีไวยากรณ์เพิ่มเติมสำหรับท่องเพื่อสอบ นอกจากชีทไวยากรณ์

PALldict ๑ มี.ค.๖๗

กติยศัพท์ คือ ศัพท์จำนวนเล็กน้อย มีวิธีแจกอย่างหนึ่งต่างหาก

ศัพท์มนคณะ

ศัพท์ ๑๒ ศัพท์ มี มน ศัพท์เป็นต้น เรียกว่า **มนคณะ** เพราะเป็นหมู่แห่ง มนศัพท์ แจกอย่าง ชน และ กุล เว้น ๕ วิภัติ คือ แผลง นา กับ สุมา เป็น **อา**, ส ทั้ง ๒ เป็น **โ**. สมี เป็น **อิ** แล้วลง **ส** อาคม เป็น **สา** เป็น **โส** เป็น **ลี**.

สังขยาคุณนาม

ศัพท์ที่เป็นเครื่องกำหนดนับนามชื่อ **สังขยา**

ปกติสังขยา นับโดยปกติ สำหรับนับนามนามให้รู้ว่ามีประมาณเท่าใด เช่น หนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า
ปุรณสังขยา สำหรับนับนามนามที่เต็มในที่นั้นๆ (คือนับเป็นชั้นๆ) เช่น ที่หนึ่ง ที่สอง ที่สาม ที่สี่ ที่ห้า

อาชยาด

ศัพท์กล่าวกริยา (คือ ความทำ) (เป็นต้นว่า ยิน เติร นัง นอน กิน ตีม ทำ พุด คิด) ชื่อว่า **อาชยาด**

อาชยาด ประกอบ **วิภัติ กาล บท วจนะ บุรุษ ชาติ วาจก** ปัจจัย เพื่อเป็นเครื่องหมายเนื้อความให้ชัดเจน

ชาติ คือ กริยาศัพท์ที่เป็นมูลราก

ในอาชยาด แบ่งกาลที่เป็น**ประธาน**ได้ ๓ คือ

กาลที่**เกิดขึ้นเฉพาะหน้า** เรียกว่า ปัจจุบันกาล

กาล**ล่วงแล้ว** เรียกว่า อดีตกาล

กาล**ยังไม่มาถึง** เรียกว่า อนาคตกาล

กริยาศัพท์ที่ประกอบด้วยชาติ (ปัจจัย) วิภัติ กาล บท วจนะ บุรุษ ดังนี้ **จัดเป็นวาจก**

คือ กล่าวบทที่เป็นประธานของกริยา

วาจก คือ กล่าวบทที่เป็นประธานของกริยา

กริยาศัพท์ใดกล่าว ผู้ทำ	คือ แสดงว่าเป็นกริยาของ ผู้ทำ นั่นเอง	กริยาศัพท์นั้น ชื่อ กัตตุวาจก
กริยาศัพท์ใดกล่าว กรรม (สิ่งที่บุคคลพึงทำ)	คือ แสดงว่าเป็นกริยาของ กรรม นั่นเอง	กริยาศัพท์นั้น ชื่อ กัมมวาจก
กริยาศัพท์ใดกล่าว (แต่สักว่า) ความเป็น (เท่านั้น) (ไม่กล่าวกัตตาและกรรม)		กริยาศัพท์นั้น ชื่อ ภาววาจก
กริยาศัพท์ใดกล่าว ผู้ใช้ให้คนอื่นทำ	คือ แสดงว่าเป็นกริยาของ ผู้ใช้ให้ผู้อื่นทำ นั่นเอง	กริยาศัพท์นั้น ชื่อ เหตุกัตตุวาจก
กริยาศัพท์ใดกล่าว สิ่งที่เขาใช้ให้บุคคลทำ	คือ แสดงว่าเป็นกริยาของ สิ่ง นั่นเอง	กริยาศัพท์นั้น ชื่อ เหตุกัมมวาจก

วาจกทั้ง ๕ นี้ จะกำหนดได้แม่นยำ ก็เพราะอาศัย**ปัจจัย**ที่ประกอบ

กิตก์

กิตก์ เป็นชื่อของศัพท์ที่ประกอบด้วยปัจจัยหมู่หนึ่ง

ซึ่งเป็นเครื่องกำหนดหมายเนื่อความของนามศัพท์และกริยาศัพท์ที่ต่างๆ กัน สำเร็จเป็นนามบ้าง กริยาบ้าง

กริยากิตก์

กริยากิตก์ประกอบด้วย **ลิงค์ วิภัติถิ วจนะ** เหมือนนามศัพท์

(ยกเว้นที่เป็นอพยยะ เช่น กตฺวา ไม่มีลิงค์ ไม่มีวิภัติถิ ไม่มีวจนะ)

กริยากิตก์ประกอบด้วย **ธาตุ ปัจจัย วาจก วิภัติถิ กาล วจนะ** เหมือนอาชยาต

แต่กริยากิตก์ **ไม่มีบทและบุรุษ**

(กริยากิตก์ ใช้ **ปัจจัยกริยากิตก์ วิภัติถินาม กาล**ของกริยากิตก์)

ใน(กริยา)กิตก์ แบ่งกาลที่เป็น**ประธาน**ได้ ๒ คือ ปัจจุบันกาล และ อดีตกาล

นามกิตก์

กิตก์ที่เป็น**นาม(นาม)กิตี** เป็น**คุณนามกิตี** เรียกว่า นามกิตก์

กริยากิตก์จัดเป็น**วาจก** มี**ปัจจัย**เป็นเครื่องบอกวาจก

นามกิตก์จัดเป็น**สาธนะ** มี**ปัจจัย**เป็นเครื่องบอกสาธนะ

สาธนะ คือ ศัพท์ที่สำเร็จมาจากรูปวิเคราะห์

ศัพท์ใดเป็นชื่อของ**ผู้ทำ** (คือ ผู้ประกอบกริยานั้น) ศัพท์นั้น ชื่อว่า **กัตตุสาธนะ**

ผู้ทำๆ **ซึ่งสิ่งใด** ศัพท์ที่เป็นชื่อของ**สิ่งนั้นหรือสิ่งของที่เขาทำ** ชื่อว่า **กัมมสาธนะ**

ศัพท์บอกกริยา (คือ**การกระทำ**) ของผู้ทำ ชื่อว่า **ภาวสาธนะ**

ผู้ทำๆ **ด้วยสิ่งใด** ศัพท์ที่เป็นชื่อของ**สิ่งนั้น** ชื่อว่า **กรณสาธนะ**

ผู้ทำให้**แก่ผู้ใดหรือแก่สิ่งใด** ศัพท์ที่เป็นชื่อของ**ผู้นั้น** ของ**สิ่งนั้น** ชื่อว่า **สัมปทานสาธนะ**

ผู้ทำไป**ปราศจากสิ่งใด** ศัพท์ที่เป็นชื่อของ**สิ่งนั้น** ชื่อว่า **อปาทานสาธนะ**

ผู้ทำๆ **ในที่ใด** ศัพท์ที่เป็นชื่อของ**ที่นั้น** ชื่อว่า **อิทธิกรณสาธนะ**

รูปวิเคราะห์แห่ง**สาธนะใด** เป็น**กัตตุวาจกหรือเหตุกัตตุวาจก** **สาธนะนั้น**เป็น**กัตตุรูป**

รูปวิเคราะห์แห่ง**สาธนะใด** เป็น**กัมมวาจกหรือเหตุกัมมวาจก** **สาธนะนั้น**เป็น**กัมมรูป**

รูปวิเคราะห์แห่ง**สาธนะใด** เป็น**ภาววาจก** **สาธนะนั้น**เป็น**ภาวรूप**

(**สาธนะที่มีรูปวิเคราะห์เป็นกัตตุวาจกหรือเหตุกัตตุวาจก เป็นกัตตุรูป**)

กิตปัจจัย สำหรับประกอบกับศัพท์* ที่เป็น**กัตตุรูป**

กิจปัจจัย สำหรับประกอบกับศัพท์ ที่เป็น**กัมมรูปและภาวรूप**

กิตกิจปัจจัย สำหรับประกอบกับศัพท์ **ทั้ง ๓ รูป**

* หมายถึง **สาธนะ/ศัพท์นามกิตก์**

สมาส

นามศัพท์ ตั้งแต่ ๒ ขึ้นไป ย่อเข้าเป็นบทเดียวกัน ชื่อ **สมาส**

สมาส ว่าโดย**กิม**มี ๒ คือ

สมาสที่ลบวิภัติ เรียกว่า **ลุตตสมาส**

สมาสที่ไม่ได้ลบวิภัติ เรียกว่า **อลุตตสมาส**

สมาส ว่าโดย**ชื่อ**มี ๖ คือ กัมมธารายะ ทิคุ ตัปฺปฺริสสะ ทวันทวะ อภัยยิภาวะ พหุพพิหิ (สมาส มี ๖ ประเภท)

นามศัพท์ ๒ บท มี**วิภัติและวจนะ**เป็นอย่างเดียวกัน

บทหนึ่งเป็น**ประธาน** (คือ เป็นนามนาม) บทหนึ่งเป็น**วิเสสนะ** (คือ เป็นคุณนาม)

หรือเป็น**วิเสสนะ**ทั้ง ๒ บท มีบทอื่นเป็นประธาน

ย่อเข้าเป็นบทเดียวกัน ชื่อ **กัมมธารยสมาส**

วิเสสนบุพพบท มีบทวิเสสนะอยู่หน้า บทประธานอยู่หลัง

วิเสสนุตตรบท มีบทวิเสสนะอยู่หลัง บทประธานอยู่หน้า

วิเสสโนภยบท มีบททั้ง ๒ เป็นวิเสสนะ มีบทอื่นเป็นประธาน

วิเสสโนปมบท มีบทวิเสสนะเป็น**อุปมา** (จัดเป็น ๒ ตามวิเสสนะอยู่หน้าและหลัง)

สัมภวานบุพพบท มีบทหน้าประกอบด้วย**อิตีศัพท์** บทหลังเป็นประธาน

อวารณบุพพบท มีบทหน้าประกอบด้วย**เอวศัพท์** (เพื่อจะห้ามเนื้อความอันอื่นเสีย) บทหลังเป็นประธาน

นบุพพบท **กัมมธารยสมาส** เรียกว่า **อุภยตัปฺปฺริสสะ** ก็ได้

กัมมธารยสมาส มี**ปกติ**สังขยาอยู่หน้า ชื่อ **ทิกฺขุสมาส**

นามศัพท์มี**อวิภัติ**เป็นต้น ในที่สุด ย่อเข้าด้วยบทหลัง ชื่อ **ตัปฺปฺริสสมาส**

นามนามตั้งแต่ ๒ ศัพท์ขึ้นไป ย่อเข้าเป็นบทเดียวกัน ชื่อ **ทวันทวสมาส**

สมาสที่มี**อุปสัค**หรือนิบาตอยู่หน้า ชื่อ **อภัยยิภาวะสมาส**

สมาสอย่างหนึ่ง มีบทอื่นเป็นประธาน ชื่อ **พหุพพิหิสมาส**

ตัทธิต

ปัจจัยหมู่หนึ่ง เป็นประโยชน์แก่กุลแก่เนื้อความย่อ สำหรับใช้แทนศัพท์ ย่อคำพูดลงให้สั้น เรียกว่า **ตัทธิต**